

BOGDAN JERKOVIĆ

FRAGMENTI IZ REVOLUCIONARNOG RADA

Kazivanja notirana u razgovoru 16. januara 1974. godine u Arhivu Bosanske Krajine.-

Rodjen sam u Klašnicama (Jakupovci) 3. septembra 1911. godine. Na brdašcu nalazio se jedan čardak gdje smo stanovali. Otac Aleksa bio je sveštenik.

Otac je bio rodom iz sela Medne kod Baraća. Majka Mara, rođjena Vuković, rođjena je u Banjoj Luci. Inače, njena porodica vuče porijeklo iz Ključa.

Tri razreda osnovne škole pohađjao sam u Klašnicama. Učitelj mi je bio Miloš Skakić. Četvrti razred osnovne škole završio sam u Derventi, gdje je otac bio arhijerejski namjesnik (predavao je vjeronauku u Učiteljskoj školi).

U Derventi sam završio nižu gimnaziju. U Gimnaziji bio je tada direktor Fran Kadunec.

Po završetku niže gimnazije upisao sam se na Višu mašinsku školu u Ljubljani, gdje sam završio dva razreda. Iz Ljubljane prešao sam u Beograd, gdje sam se upisao u treći razred Srednje tehničke škole. Međutim, tehničke nauke nisu me posebno interesovale. Zbog toga sam i prekinuo školovanje. Molio sam oca da mi dozvoli da nastavim školovanje u gimnaziji.

Obzirom da se radilo o različitim programima, morao sam se pripremati 6 mjeseci za privatno polaganje petog i šestog razreda gimnazije. Pripremao sam se za ispite kod kuće u Derventi. Pošto sam se pripremio za ispite, pristupio sam polaganju i položio oba razreda u banjalučkoj Realnoj gimnaziji.

U Realnoj gimnaziji redovno sam se upisao u VII razred. U školi sam bio zajedno sa Osmanom Karabegovićem, Miroslavom Višnjićem i drugim učenicima.

Pokazivao sam izuzetno interesovanje za marksis-

tičku literaturu, kao i mnoge druge moje kolege. Revolucionarno orijentisani omladinci vrlo brzo su se povezali. Jednom prilikom Milorad Gajić i ja sreli smo Vilka Vinterhalteru i pitali ga da li ima bilo kakvu komunističku literaturu. On nas je uputio na Mladena Paternostera.

Mladen Paternoster bio je veoma hrabar i revolucionarno orijentisan omladinac. Za vrijeme svog studiranja na beogradskom univerzitetu Mladen je bio partijski kažnjen zbog svoje ljubavi prema jednoj djevojci iz Čačka. Revolucionarni studenti ljubavne veze nisu opravdavali. Zbog te njegove ljubavi, studenti, članovi KPJ i SKOJ-a, manje su ga ili više bojkotovali. Taj bojkot njegovih kolega Mladena je strahovito pogodio. Po prirodi veoma osjetljiv, Mladen je izabrao najgoru rješenje. Izvršio je samoubistvo skočivši između vagona na željezničke tračnice. Samoubistvo je izvršeno u toku studentskog izletničkog putovanja na Avalu.

Mladen Paternoster bio je duboko vezan za ideje marksizma. Od Mladena smo dobili knjigu od Voljgina "Materijalističko shvaćanje istorije". Uzgred rečeno, bila je to prva knjiga koju sam iz marksizma pročitao.

Od Mladena smo dobili zaista dosta partijske literature do koje je on dolazio raznim kanalima. Literaturu je držao sakrivenu u porodičnoj kući, koja se nalazila u današnjoj ulici Moše Pijade, u blizini stare Gimnazije. Njegova majka Barbara dobila je na litriji oko 100.000 dinara i sa tim novcem izgradjena je porodična kuća.

Partijska ilegalna literatura dala nam je mogućnost da razmašemo revolucionarnu aktivnost među omladinom, a naročito u Realnoj gimnaziji. Literaturu je preko Mladena Paternostera donosio Milorad Gajić.

Rad se već nakon tri mjeseca osjetio. U Gimnaziji je formirana ilegalna revolucionarna grupa gimnazijalaca u kojoj su bili Osman Karabegović, Vilko Vinterhalter, Milorad Gajić, Bogdan Jerković i još neko. Vilko je bio vođa grupe. Sastajali smo se najčešće na obalama Vrbasa. Na ovim sastancima dogovarali smo se o akcijama koje treba organizovati i sprovođiti. Vilko nas je upućivao kako treba istupati u pojedinim oblicima ilegalnog ili legalnog rada.

Legalni oblik revolucionarnog rada odvijao se preko gimnazijskog literarnog društva "Mlada Jugoslavija".

Reakcionarni dio omladine isturio je kao kandidata za predsjednika Feliksa Niedzielskog. Napredna omladina predložila je mene za predsjednika. Borba oko rukovodstva u društvu "Mlada Jugoslavija" bila je veoma oštra. Čak su i letci rasturani u prilog mog ili Feliksovog izbora. Progresivnoj omladini davao je podršku prof. Ljubo Trivić.

Feliks je bio veoma opasan protivnik. Bio je odličan djak i veoma obrazovan, ali i reakcionarno orijentisan.

Koliko se sjećam, ja sam dobio svega 7 glasova više od Feliksa. Tako smo dobili rukovodstvo "Mladom Jugoslavijom" i mogućnost za revolucionarni rad u širem obimu.

Počeo je organizovati rad u ovom djačkom udruženju. Društvo "Mlada Jugoslavija" postalo je žiža omladinskog rada.

Usko smo se povezali sa učenicima Učiteljske škole u Banjoj Luci i literarnim društvom. Uzajamno smo se posjećivali. Na našim literarnim sastancima čitali su svoje radove Gojko Banović, Branko Ćopić i drugi, a gimnazijalci su čitali svoje radove u Učiteljskoj školi, a i u Trgovačkoj akademiji. Sjećam se muzičkih nastupa Vlasta Podrapskog, Jovanović-Cige i drugih čijih se imena ne sjećam.

Sastanci su obično održavani u učionici u prizemlju, lijevo od ulaznih vrata.

Sjećam se da je na prvi sastanak došao i direktor Gimnazije Milenko Koprivica, režimski čovjek. Pošto je na sastanku bilo veoma bučno, direktor se obratio pristnom profesoru Ljubi Triviću, čini mi se ovim riječima: "Šta je ovo Ljubo, je li ovo cirkus ili škola?" Profesor Trivić je odgovorio: "Gospodine direktore, ovo je djačka samouprava!". Pošto sam predsjedavao sastankom, lupnuo sam šakom o sto i viknuo učenicima: "Tišina!". Svi su se tada umirili.

Tada sam se mnogo družio sa Vladimirom Milićem, koji je stanovao u djačkom konviktu "Prosvjete".

U sukobima političke naravi na strani uprave škole obično su se nalazili nastavnici vjeronauke. Konfrontacije među učenicima bile su još žešće. Međutim, progresivna omladina domansirala je školom. Gimnaziju smo osvojili! Reakcionarni učenici bili su poraženi uprkos podrške koju su dobivali od uprave škole i nekih profesora, naročito kateheta.

Dobro se još sjećam gimnazijskog štrajka. Naime, došli smo

u sukob sa direktorom zbog rasporeda časova. Tražili smo povoljniji raspored časova da bismo imali više vremena da bismo se pripremali za maturu. Obrazovana je delegacija učenika, čiji sam i ja bio član. Nisam siguran, ali mislim da su druga dvojica bili Osman Karabegović i Milorad Gajić. Za ovu dvojicu nisam sasvim siguran, ali pretpostavljam da su i oni bili članovi ove delegacije učenika.

Direktor je primio delegaciju i odgovorio da za to nije nadležan jer o tome odlučuje Ministarstvo prosvjete. Obćao je da će naš prijedlog dostaviti Ministarstvu.

Međjutim, Ministarstvo se nije složilo. Kada sam od direktora dobio obavještenje došao sam među učenike i javio ovu vijest. Učenici su se razgalamili protestirajući protiv ovakvog stava. Vijest se odmah proširila po cijeloj školi. Javili su se neki glasovi: "Štrajk, štrajk!".

Tako je spontano došlo do štrajka. Učenici su se jednodušno odlučili da štrajkuju. Bio je to samo povod štrajku, ali ne i uzrok, koji je bio daleko dublji, prikriven u već dugom nezadovoljstvu učenika.

Rekao sam učenicima da u redu izađemo na ulicu. Tako smo i učinili. Stvorili smo povorku učenika u redu od po četiri učenika i pošli u Trapiste. Na putu smo sreli profesora Sjetana Zadru, koji nas je upitao kuda idemo kada treba da traje nastava. Odgovorili smo mu da idemo na kolektivni izlet.

Sve je bilo u najboljem redu. Organizacija je bila zaista dobra. Posjetili smo pogone Pivovare. Po izgledu stariji učenici predstavili su se kao nastavnici i mi smo obišli pogone Pivovare.

Ja sam telefonom obavjestio direktora Koprivicu da se mi nalazimo na izletu u Trapistima.

Cijela javnost se uzбудila. Vijest o štrajku brzo se proširila. Mišljenja o štrajku bila su podjeljena. Progresivni dio javnosti opravdavao je štrajk.

Učenici su u štrajku bili jedinstveni. Umjesto na nastavu, zajednički se išlo na izlete.

Na izletu u Šeheru, na rijeci Suturliji, neko je donijeo i razvio crvenu zastavu.

Pritisak na učenike štrajkaše bio je veoma veliki. Pođ pritiskom policije i režimski nastrojenih ljudi, koji su se plašili mogućih posljedica, grupa se sve više osipala. Umjesto zajedničkog kretanja mnogi su ostajali kod kuće. Napredni om-

ladinci uočili su ovu tendenciju. Da štrajk ne bi propao, donesena je odluka da se sa štrajkom prekine.

Došli smo u školu očekujući šta će dalje biti. Počelo je ispitivanje učenika. Tražili su lica koja su organizirala štrajk. U toku tog isledjivanja bio je i školski inspektor. Na kraju tog postupka donesena je odluka da se iz Gimnazije isključe: Osman Karabegović, Kemal Maglajlić, Milorad Gajić, Bogdan Jerković i još neko.

Kada se čitala odluka o isključenju bila je grobna tišina. Niko nije ovakvu odluku smatrao opravdanom. Neki učenici su čak predložili da se na ovako oštru odluku oštro i odgovori. Neki su čak predlagali da se zapali škola.

Zaključili smo da se treba držati dostojanstveno i da ne treba činiti bilo šta na štetu učenika i dostojanstvenosti štrajka.

Realna gimnazija nas je isključila. Trebalo je tražiti mogućnost upisa u neku drugu gimnaziju. Budući da je direktor Druge muške gimnazije u Sarajevu prof. Kosta Krsmanović bio kolega moga oca, linijom veze i poznanstva omogućeno mi je da se upišem u Sarajevu. Drugom linijom veze upisao se u istu školu i Osman Karabegović.

Kada sam izbačen iz Realne gimnazije u Banjoj Luci Nastavničko vijeće upisalo mi je u prevođnicu slabu ocjenu iz vladanja i svih predmeta.

Profesor Ljubo Trivić poslao je telegram profesoru u Sarajevo u kome protestuje što su njegovom najboljem učeniku iz svih predmeta dali slabu ocjenu. Trivić me je volio i cijenio kao učenika i čovjeka, naročito zbog afiniteta za književnost. Intervencija je ipak pomogla da se ubrza ispitivanje. Profesori su bili korektni i objektivni u ocjenjivanju. Za odgovore dobivao sam odlične ocjene. Od profesora i učenika bili smo dočekani "kao crveni", ali sa simpatijama.

Ubrzo je za nama u Sarajevo došao Branko Ćopić. On je bio izbačen iz škole zbog svog govora na sahrani mladog revolucionarnog pjesnika Bekuta.

U Sarajevu smo ponovo organizirali sastanke u Gimnaziji ili Učiteljskoj školi.

Na maturi dobio sam slabu ocjenu iz matematike. Morao sam se preko ljeta pripremati za polaganje. Došao sam u Klačnice i tu pripremao polaganje.

Dolazio sam i u Banju Luku i tu se sastajao sa

svojim drugovima.

Kada sam položio maturu upisao sam se na Pravni fakultet u Ljubljani. Tamo sam se upoznao sa naprednim studentima kojima sam prenosio iskustva iz revolucionarnog rada KAB-a u Banjoj Luci. U Ljubljani sam upoznao i Edvarda Kardelja.

Budući da sam znao Internacionalu na ruskom jeziku, u jednoj kafani, čijeg se imena ne sjećam, učio sam ljubljanske studente kako da je pjevaju.

U Ljubljani sam ilegalno saradjivao sa Jožom Brilejom. On me je podučavao o ilegalnom radu i nevidljivom pisanju mlijekom, stipsom, mokraćom i sl.

Nastavio sam sa ilegalnim radom. Učenje sam zanemario. Pravni studij nije mi bio interesantan. Rimsko pravo, naprimjer, pročitao sam do 37. stranice i nisam želio više da ga čitam.

Zbog toga sam prešao na Agronomski fakultet u Zagreb. Tamo su mi priznali jedan semestar.

Vezu sa Ljubljanom i ljubljanskim naprednim pokretom nisam prekidao. Režacija mojih putovanja bila je : Ljubljana - Zagreb - Banja Luka, i obratno.

U Zagrebu sam se ilegalno povezao sa Željkom Gumhalterom i Jelom Jančić. Stanovao sam sa Lazom Jovanovićem u ulici Vinogradska br. 54. Kako sam čuo, Lazo Jovanović se sada nalazi u Kanadi. Kroz ilegalni rad u Zagrebu bio sam povezan i sa Josipom Brnčićem, Stevom Galogažom, Rudijem i Ivanom Supekom, Finom Grković i drugima. (Primjedba: Fina Grković, Krajiška 1.-)

U studentskom domu, Rumjaninova br. 4, često sam ilegalno spavao. Tamo sam se družio sa Slavkom Odićem, Ljubom Božićem, Bogdanom Markovićem, Jakovom Blaževićem i drugima.

U Zagrebu smo stvorili osnovu za osnivanje Kluba studenata iz BiH pod imenom "Brazda". Preko društva-kluba "Brazda" bili smo povezani sa KAB-om. Za Klub studenata Dušan Ličina, ja i još neko pisali smo Pravila kluba "Brazda".

Sjećam se da smo išli Miroslavu Krleži i profesoru Djuri Bazali na razgovore i konsultovanja.

Banjalučki studenti bili su povezani. Sjećam se druženja sa studentima iz Bosne. Safet Krupić me je nazvao "Pučki tribun".

Bio sam član marksističkog studentskog kluba "Svjetlost", koji je mnogo značio u revolucionarnom okupljanju.

Osnivali smo napredna društva gdje smo god mogli.

Sjećam se kako nam je jednog dana banjalučka partijska poslala druga NEDŽIBA DEMIROVIĆA da ga prebacimo u inostranstvo. Ilegalno smo ga smjestili u jednom stanu u Ilici, čini mi se br. 178. Kao veza sa zagrebačkom partijskom organizacijom bio je Brnčić Ivo (ili, možda, Josip). Nedžiba smo nagoovorili da se ošiša i da oboji kosu. Ja sam ga vodio frizeru. Nedžib je bio plašljiv.

Od interesa je pomenuti da je Nedžib prešao u ilegalnost, a da nije trebalo. To se naročito vjelo kada se vratio u Banju Luku. Naišao je na policajca i rekao: "Ja sam Nedžib Demirović, evo uhapsite me!" Policajac ga je upitao: "Zašto?". Kako je došlo do toga da je Nedžibu predloženo da predje u ilegalnost, a da nije trebalo, nije mi poznato.

Sa KABOM bili smo povezani. Nikica Pavlić i ja dali smo organizacione osnove KAB-u. Nikica je imao jednu ilegalnu knjigu na ruskom jeziku, za koju je rekao da je jedna od dvije u Jugoslaviji. Knjiga je nosila naslov "Kako organizovati rad u organizacijama", koliko se sjećam njenog naslova. Čitali smo dijelove knjige koje je on odabrao kao značajne. Obojica smo razmišljali kako da organizujemo rad sa srednjoškolskom i drugom omladinom, naročito studentskom. Dogovorili smo se da bi trebalo rad organizovati po sekcijama. Sekcijama smo dali nazive po skraćenicama: sekovi (sekcija=sek.) Bile su to ove sekcije: orgsek, agrosek, kultsek, šahsek, sportsek itd. Trebalo je da bude 9-11 sekova. Organizaciona sekcija imala je naročiti značaj jer je trebalo da prati rad i unapređuje organizacionu strukturu.

O organizaciji KAB-a najčešće smo se dogovarali u kući braće Pavlić.

Rad nisam prekidao. Povezanost sa Ljubljanom i dalje se nastavljala. Naročito sam bio povezan sa studentskim klubovima "Njiva" i "Triglav".

Jednom u Zagrebu učestvovao sam u spasavanju partijske tehnike. Policija se naročito angažovala da nađe tehniku KPJ. U stanu Marije Dorčić, koja je bila simpatija Laze Jovanovića, nalazila se presa kvadratnog oblika. Lazo Jovanović i ja ušli smo u garsonjeru Marije Dorčić i spalili letke koji su tu nalazili. Zatim smo rastavili obje kvadratne ploče i spakovali u dva paketa. Svako je namjeravao da ponese po jedan. Međutim, na vratima je zazvonilo zvonce. Nismo mogli pobeći.

Ja sam stao sa željeznom štangom iza vrata da mlatnem onoga ko bude ušao, a Lazo je otvorio vrata. Medjutim, nije bilo nikoga. Izgleda, neko je zabunom zazvonio. Sklonili smo partijsku tehniku.

Mariju Dorčić ranije smo sklonili na sigurno mjesto jer smo bili obavješteni da je provaljena. Zbog toga smo i otišli u njen stan da sklonimo partijsku tehniku da bismo je sačuvali, a i da na taj način sklonimo dokazni materijal.

Sutradan sam otputovao u Klasnić da bi obavjestio Marijinu sestru Danicu Dorčić, koja je tamo radila kao učiteljica, da Mariju traži policija. Kod Danice nisam se dugo zadržavao. Došao sam u 22 časa u noći, a vratio se već u 4 izjutra.

Jedan događaj još mi je živ u sjećanju. Na fakultetu je bio neki Barišić, krajnje desničarski orijentisan. Hvalisavo je jednom rekao: "Prvom marksisti koji naiđe razbiću zube!". Za to sam čuo i pristupio mu naglašavajući: "Dede, razbi mi zube!". Govorio sam glasno da bi i drugi studenti čuli. Pošto su se tu i drugi studenti okupili, Barišić je pobjegao jer se i sam uplašio.

Sjećam se štrajka radnika u Tvornici "Braće Polak". Mi smo studenti nosili hranu štrajkašima.

Veza sa KAB-om u Banjoj Luci i dalje se nastavljala. Tada je KAB imao oko 300 članova i bio najbrojniji i najjači marksistički klub u državi. Iskustva KAB-a bila su veoma dragocjena i prenosila su se na druge napredne klubove i društva. Po konkretnim zadacima putovao sam i dalje u Ljubljanu.

Godine 1936. otišao sam u Beograd i upisao se na Agronomski fakultet. U studentskoj menzi vršio sam dužnost spikera. Preko razglasne stanice obavještavao sam studente o svemu onome što je bilo značajno.

Stanovao sam sa Hasanom Brkićem i Fikretom Dedićem u Kolarčevoj ulici br.5.

Izdavao sam zidne novine.

Bosanski studenti u Beogradu imali su svoj klub pod imenom "Petar Kočić". Bio sam predsjednik ovog kluba. Davali smo i predstavu drame "Jazavac pred sudom".

Još za vrijeme studija u Zagrebu završio sam kurs esperanta kod dr. Ive Lapene. Na zagrebačkom sveučilištu postojao je Klub poljsko-jugoslovenskog prijateljstva. Napredni studenti dobili su zadatak da preuzmu rukovodstvo ovog kluba. Slavko Odić i ja uspjeli smo da udjemo u upravu. Jedan je bio pot-

predsjednik, a drugi sekretar. Obzirom da smo se nalazili na rukovodećim položajima, dogovorili smo se da sami sebe pošaljemo u Poljsku. Konzul u Zagrebu bio je Kovalski. Od njega smo dobili vizu. Tako smo krenuli na dvomjesečnu praksu u Poljsku. Doputovali smo u Varšavu. Ja sam otišao u Agronomski institut u Polawy, gdje sam ostao tri mjeseca. Iz Poljske sam se vratio u Beograd.

Studenti su bili u žiži političkih kretanja.

Kada je Beneš dolazio u Jugoslaviju oko 200 studenata Agronomskog fakulteta organizovano je krenulo iz Zemuna u Beograd. Nosili smo sakrivene letke da bi ih rasturali. Ja sam letke sakrio u rukav. Kada nas je policija zaustavila i počela tražiti letke kod mene ih nije našla. Naime, policajci su naredili da podignemo ruke da bi nas lakše prekopavali. Tako su moji leci ostali sačuvani u rukavu. Kod nekih su letci pronađeni, a drugi su ih pobacali. Ipak su mnogi, ne znam kako, letke sačuvali.

Bio je tu i šef policije Dragi Jovanović. Vikali smo glasno: "Dole policija!". Imao sam kod sebe legitimaciju novinara "Vrbaskih novina". Prišao sam žandarmu i rekao da sam novinar i da sam se slučajno našao među studentima. Žandarm je u to povjerovao, ali je policajac intervenisao: "Nije to novinar, već Bogdan Jerković, komunista!"

Tada je strpano u zatvor oko 50 studenata, a među njima i ja. Tada sam u zatvoru u obliku raporta ispjevao pjesmu "Crveni rubac". U zatvoru smo izrađivali kuglice od hljeba i figure za šah.

Poslije 10 dana bili smo pušteni iz zatvora. Intervenisala je Čehoslovačka vlada jer smo mi manifestovali u znak prijateljstva sa čehoslovačkim narodima. Javno mišljenje bilo je na našoj strani. Vlasti su bile prisiljene da nas puste.

Nakon izlaska iz zatvora javio sam se u Čehoslovačku ambasadu. Izrazio sam želju da pomognem Čehoslovacima na način koji će biti za njih najkorisniji. Predložili su mi da bi trebalo omasoviti Ligu Čehoslovačka-Jugoslavija, koja nije imala mnogo članova. Za kratko vrijeme sa drugovima ova Liga je bila omasovljena uključivanjem velikog broja studenata.

Zahvaljujući ovoj lizi sa grupom od 5 studenata otputovali smo brodom u Bratislavu. U Bratislavi nas je dočekaio Nadvornik, predsjednik studenata Čehoslovačke. Obzirom na moju aktivnost u omasovljenju Lige, dobio sam posebno pismo, zahvalnicu.

Nešto kasnije upućen sam na praksu u sela Malženice i Špačince kod Trnave. Tamo sam se u radu zbližio sa radnicima.

U tom periodu otišao sam Štefanu Majeru, uredniku "Pravde", organa KP Čehoslovačke. O svemu sam ga upoznao. On mi je tom prilikom dao veću količinu brošura. Ove sam brošure davao radnicima i među njima agitovao. Dobro sam upoznao njihove životne uslove i užasnu eksploataciju.

Međutim, rad sa poljoprivrednim radnicima bio je omešten. Naime, došlo je do jednog incidenta. Povod je bio sukob sa jednim pripadnikom hitlerovske omladine koji se bahato ponašao jer je njegov ujak bio šef na tim poljoprivrednim poslovima. Taj je imao običaj da surovo udara radnike. Kad je jednu radnicu udario ja sam odmah reagirao. Došlo je do sukoba. Tada sam mu rekao: "Ja sam Jugosloven na slobodnoj čehoslovačkoj zemlji i pazi kako ja udaram!". Izudarao sam ga, a potom zgrabio geviht. Švabo je pobjegao.

Znao sam da tu više ne mogu ostati. Otišao sam do čehoslovačkog žandara i sve mu objasnio. Ovaj je to odobrio.

Švabo me je izbacio sa posla. Prekinuo sam praksu u poljoprivredi. Grupa radnika me je ispratila. Otišao sam u Prag.

U glavnom gradu Čehoslovačke javio sam se u čehoslovačko-Jugoslovensku ligu. Šef ove organizacije bio je neki Beringer, jedan od načelnika ministarstva. Lično me je primio. I njemu sam sve objasnio. Beringer mi je predložio da ostanem u Pragu kao stipendista ČSR. Prišao sam. Dobio sam stipendiju od 290 kruna. Povrh ovoga, od oca sam dobijao po 1000 dinara mjesečno. Sredstava sam imao dovoljno.

U Pragu sam pisao za češke listove. U redakciji lista "Rude pravo" lijepo su me primili. Objasnio sam im sve o sebi. Nakon toga oni su organizovali sastanak sa jednim predstavnikom KP Čehoslovačke. Tada su me povezali sa ZOROM GAVRIĆ, inženjerom hemije, inače rodom iz Tuzle. Ušao sam u jedan aktiv jugoslovenskih komunista u Pragu, u kojem je bio i Bartol Petrović iz Karlovca, koga se dobro sjećam. Druga sam imena zaboravio.

Kada su došli u Prag Ivo Lola Ribar i Milovan Matić, ja sam im tom prilikom stavljen na raspolaganje. Tom prilikom napisali su mi na francuskom jeziku jedan govor, koji sam održao stranim studentima u Pragu.

Bio sam u pratnji Borisa Kidriča za vrijeme njegovog kraćeg boravljenja u Pragu. Njemu sam nabavio pasoš. Naime, na svoj pasoš izvadio sam vizu za 7 država. Partijska tehnika prenijela je štambilj sa mog pasoša na njegov. Trebalo je da ide

u Pariz. Isprati sam ga jedne kišne večeri. Ovaj pasoš slučajno sam sačuvao. Danas se nalazi u Arhivu OK Slovenije.

Petar Drapšin bio je također u Pragu. Njemu sam nabavio pulover, veš i riječnik njemačkog jezika. Drapšin je putovao za Španiju.

Nastavio sam rad među studentima. Vlada Stojadinovića poslala je u Prag profesora Matića, koji je dobio zadatak da jugoslovenske studente u Pragu orijentiše u režimskom duhu. Matić je organizovao svetosavsku proslavu u Domu studenata u Pragu. Trebalo je onemogućiti ovu proslavu.

U Pragu smo organizovali Klub studenata iz Bosne i Hercegovine. Ja sam napisao pravila ovog Kluba. U Klubu su bili učlanjeni bosanski studenti čijih se imena više ne sjećam. Sa studentima se organizovano radilo.

Išao sam kod Zore Gavrić na partijsku vezu. Zora je ostala u Čehoslovačkoj. Tamo se udala za komunistu Štefana, koji je poslije oslobođenja Čehoslovačke postao vjerovatno ministar. Zora je nakon sudjenja Slanskom uhapšena kao "titoistkinja". Koliko mi je poznato, Zora je bila u zatvoru dvije godine.

Nakon Minhenskog puča organizovali smo u Pragu demonstracije u kojima su učestvovali i strani studenti. Mi, jugoslovenski studenti, manifestovali smo: "Jugoslovenski studenti zajedno sa češkim narodom".

Javio sam se kao dobrovoljac u češku armiju. Primili su me kao rezervistu u obavještajnoj službi.

Nakon nekoliko dana javili su mi da mogu da idem kući u Jugoslaviju. Gazdarica mi je za put pozajmila novac. Vratio sam se u Jugoslaviju u jesen 1938. godine.

Mobilisan sam u jugoslovensku vojsku. Služio sam 1939. godine u Zemunu. Završio sam intendantski kurs IV klase.

Po završetku roka vojne službe došao sam u Kladno. Povezao sam se odmah sa KAB-om. Nastavio sam studiranje.

Sjećam se da smo se još 1936. godine Osman Karabegović i ja javili u studentsko pjevačko društvo "Miloš Obilić". Međutim, poslije tri dana izbacili su nas iz društva pod optužbom da smo komunisti.

Kako je došlo do lista "Narodna pravda"? Bilo je dosta razgovora o tome kako da se list nazove. Bilo je oko 10 prijedloga (napr. Narodna riječ, Narodna volja, Narodna sloboda itd.) Prihvaćen je moj prijedlog kao prijevod "Ljudske pravice".

Na razgovor o fizionomiji lista pozvao me je Nikica Pavlić. Na Nikolin poziv došao sam iz Zagreba.

U kafani Šipsa raspravljalo se da li će novi list biti namjenjen radnicima ili seljacima. Zauzet je stav da bi novi list trebalo da bude namjenjen selu jer je problem agrarnih odnosa na selu bio zaista veoma značajan. Kroz list je trebalo uticati na revolucionarno budjenje sela.

Kada su me pozvali iz Zagreba već je bilo dogovoreno da ja budem urednik.

Zaključeno je da se list štampa ćirilicom. Milorad Gajić bio je blagajnik i vodio evidenciju pretplatnika. Nenađ Borić vršio je prelom lista. Poslove daktilografa vršila je Bosa, čijeg se prezimena ne sjećam.

Sjedište redakcije bilo je u stanu Ljube Babića, u jednoj sobi iznad gostionice Dimitrijevića.

List je štampan u štampariji Jakšića.

Pipo Pavlić napravio je glavu za list.

Dogovorili smo se da se prvi broj štampa u tiražu od 2.000 primjeraka. Peti broj štampan je u 10.000 primjeraka.

Da se vratim na događaje pred rat.

Za vrijeme boravka u Klačnicama radio sam sa dvije grupe seljaka.

U prvoj grupi bilo je 6 ili 7 članova. Iz ove grupe sjećam se putara Stanoja Jekića, mlinara Roliha, Djuradja Amidžića i Milana Dragića. Milan Dragić bio je učenik Učiteljske škole; ustaše su ga kasnije živog spalili.

U grupi su bili oni koji su stanovali u župi preko Vrbasa - Veliko Blaško. Sastanci su održavani u mlinu. Milorad Gajić i ja radili smo sa ovom grupom. Materijal smo zakopavali u konzervi da bismo ga zaštitili.

Druga grupa bila je u selu KUKULJE. Ova grupa bila je mnogo veća. Na čelu grupe bio je zemljoradnik Nikola Mastalo. Nikolu su seljaci ubili poslije Oslobođenja. Nije mi poznato zašto je i kako došlo do ovog ubistva. O ovoj grupi daleko više može reći Pendo Vidović, koji se nalazi u Srpcu.

Negdje u maju 1941. godine preko Slobodana Kokanovića, a potom i Milorada Gajića dobio sam obavještenje da određenog dana u 18 časova dođem kod Poljoprivredne škole u Budžaku u jednu štalu. Krenuli smo Milorad Gajić i ja. Tamo smo se našli sa Milanom Radmanom.

Milorad Gajić i ja ostali smo u šupi sakriveni do negdje 22 časa. Naime, Milan Radman nas je smjestio u šupu kod

svoje kuće. Oko 22 časa krenuli smo nas trojica na katoličko groblje, gdje je zakazan sastanak. Kretali smo se prikriveno.

Na ovaj sastanak u groblju došlo je, koliko mi se čini, sedam ili osam ljudi. Bila je tamna noć. Lica se nisu razaznavala. Sastankom je rukovodio jedan onizak čovjek sa naočalima. Nakon kraćeg uvoda naglasio je da oni koji još nisu mogu se od tog trenutka smatrati članovima KPJ. Svi smo podnosili kraće izvještaje o stanju na svom području. Mi sa područja Lijevča istakli smo da zbog konfiguracije zemljišta teže je organizirati ustanak, ali i da pripreme nisu izvedene.

Zaključeno je da se odrede povjerenici za određena područja. Za područje Lijevča bio je zadužen Niko Jurinčić koji je zajedno s nama trebalo da organizira pripreme za ustanak.

Medjutim, začula se neka pucnjava. Mi smo plegli po zemlji. Čuo sam kasnije da je policija tom prilikom proganjala braću Mažar.

Vratili smo se skoro istim putem nazad. Radman, Gajić i ja prebacivali smo se jedan za drugim jer smo se plašili da nas ustaške vlasti ne otkriju. Prvo smo se prebacili do jedne štale, čini mi se Popovića, a poslije toga do šupe Radmanove kuće. Gajić se jedva prebacio preko jedne ograde jer nije bio vješt za preskakanje.

Kasnije smo se biciklima prebacili do Klašnica.

Kada je došao u Klašnice, Niko Jurinčić bio je sakriven u štali kuće moga oca.

Niko je uz našu pomoć održao sastanak sa grupom u Slatini. Sjećam se da nas je tom prilikom naučio da pjevamo pjesmu "Partija Lenjina".

Niko Jurinčić je po zadatku trebalo da krene u pravcu Kozare. Prema planu, Stojan Protić, radnik na gateru, čekao nas je u Tkaonici platna, čiji su vlasnici bili Milan Drakulić i Ulemek. Medjutim, trebalo se prebaciti preko Vrbasa. Niko je pošao u čamcu "lastavica", ali se prevrnuo u vodu. Morao se presvući. Moja sestra Stojanka ukrala je od oca odijelo tako da se Niko Jurinčić mogao presvući u suvu odjeću.

Morali smo reskirati. Zamolio sam Milana Dragića da prevede Niku Jurinčića preko mosta na Vrbasu. Dragić je preveo Niku preko mosta i omogućio mu da se sastane sa Stojanom Protićem. Stojan je kasnije obavio službu vodića.

Čuo sam kasnije da neki seljaci nisu vjerovali u Niku. Neki su rekli: "On je šokac, možda bi trebalo da ga

ubijemo?". Bile su to sumnje u njega kao Hrvata. Međutim, sumnje su kod takvih bile otklonjene.

Grupa od cca 15 ustaša opkolilo je našu kuću 28. juna 1941. godine oko 17 časova. Oca, majku, sestru i nene prebacili su u žandarmerijsku stanicu. Tamo smo zadržani do noći. Sa grupom ustaša bio je i neki Lastrić.

Uveče su naišli kamioni iz pravca Bos. Gradiške. Ubacili su nas u kamion. Sjećam se da je na kamionu bio Kemal Maglajlić i druga nepoznata lica koja su prevozili u Bluku.

Otac i ja bili smo odvezeni u Kastel. Jedan mlađi ustaša upitao me je u Kastelu: "Odakle ti ovdje Jerkoviću?". Nisam ga poznavao. Ne znam gdje me je mogao upoznati. Drugom ustaši je rekao: "Nemoj mu ništa oduzimati!". Sestra Rade Vranješević Nevenka donijela je tada svom ocu hranu u Kastel. Od nje sam tražio vezu za bijeg. Međutim, vezu nisam uspostavio.

Poslije tri dana bili smo odvedeni na banjalučko polje. Na banjalučkom polju ukrcani smo u stočne vagone. Muškarci i žene bili su u posebnim vagovima.

Dovedeni smo u Caprag i smješteni u logor. Jedan pravoslavni pop popisivao je logoraše. Zbog toga su ustaške vlasti kaznile cijeli logor. Ja sam organizirao jedan ilegalni popis. Sjećam se da je evidentirano 2324 logoraša.

U logoru sam organizirao ilegalnu udarnu grupu u kojoj je bilo 8 članova. Sjećam se da su u njoj bili Zdravko Šteković, Rajko Dušanić i još neki. Međutim, udarna grupa nije imala potrebe da se aktivizira.

Organizirao sam pjevački hor i vodio ga skoro nedjelju dana. Pjevali smo narodne pjesme. Ustaše nisu spriječavale pjesmu. Kada sam jednog dana primjetio da su oči jednog ustaše pri slušanju narodne pjesme počele da se mute, raspustio sam grupu. Poslije mjesec dana, u toku cijelog mjeseca jula, od 1. jula do 31. jula 1941. godine, došao je voz koji je odvezao grupu od 500 lica u Srbiju. U prvoj ovoj grupi nalazila se i moja porodica. U Brodu n/S voz je stao. Narod je davao čaj, ali su mnogi odbijali da ga uzmu plašeći se da je otrovan.

Domobranci koji su pratili voz napustili su vagone u Zemunu. U Beogradu smo dobili večeru. Voz je produžio za Aranđelovac, gdje smo stigli 2. avgusta 1941. godine.